

‘Gewoon. Transparant.’

Een exploratief onderzoek naar de redenen voor en effecten van open toegankelijke gemeentelijke coalitieonderhandelingen

Transparantie is een groot onderwerp in het huidige politieke klimaat. In het teken daarvan is er in enkele gemeenten voor gekozen om de coalitieonderhandelingen deels in het openbaar te houden. Dit onderzoek indexeert de redenen waarom dit gedaan wordt, in welke gevallen dit werkt en wat de effecten hiervan zijn. Het blijkt dat de doelstellingen niet altijd gehaald worden, maar dat er ook neveneffecten zijn die niet van tevoren bedacht zijn.

Marijn Eijkelhof

Master's Thesis

Eerste lezer: dr. F. de Zwart

Tweede lezer: dr. J.P. Vollaard

marijneijkelhof@gmail.com

Lengte: 10352 woorden

s1022806

Universiteit Leiden

Inleiding

In 2014 werden in 380 Nederlandse gemeenten verkiezingen gehouden voor de gemeenteraad. Na de verkiezingen zijn in deze gemeenten door de politieke partijen coalities gesmeed, die in de opvolgende periode in grote mate het beleid van de gemeente bepalen. Daarom staat er voor deze politieke partijen veel op het spel bij de onderhandelingen over deze coalities. Partijen proberen, als ze lid van een coalitie lijken te worden, bij deze gesprekken zoveel mogelijk eigen standpunten vast te leggen in een coalitieakkoord, waarin afspraken staan over het beleid van de opvolgende raadsperiode. Omdat in vrijwel alle gemeenten meerdere partijen moeten samenwerken om een coalitie te vormen, moeten compromissen worden gesloten tussen deze partijen. Dit is vaak een ingewikkeld proces waarbij een snelle afronding niet gegarandeerd is. Daarom is het gebruikelijk dat politieke partijen in beslotenheid onderhandelen (Mulder 2010).

Tegelijkertijd is “transparantie” in de laatste twintig jaar een populairder begrip geworden in het publiek domein (Ball 2009, p. 293; Scholtes 2012, pp. 5-8). Kranten gebruiken het steeds meer in de context van openbaar bestuur, maar ook in volksvertegenwoordigingen wordt hier in toenemende mate over gesproken. Het aantal vermeldingen van het begrip groeide in de jaren '90 en aan het begin van deze eeuw sterk, maar begint zich nu te stabiliseren. Dit betekent dat transparantie voor het openbaar bestuur, en daarmee ook het lokaal bestuur, een vast onderdeel van het vocabulaire is. Hierbij wordt het overwegend als positieve eigenschap gezien. Het zou dé remedie zijn tegen een verminderend vertrouwen in de overheid. Daarom worden er frequent initiatieven

genomen ter vergroting van transparantie in het openbaar (lokaal) bestuur¹. ‘Transparantie lijkt de “maatschappelijke multivitamine”. Het is overal goed voor en je hebt er niet gauw te veel van’ (Scholtes 2012, p. 7).

Toch kan de drang naar meer transparantie bij coalitieonderhandelingen nog niet op evenveel steun rekenen als bij andere bestuurlijke processen. Zo is premier Mark Rutte geen voorstander van openheid tijdens coalitieonderhandelingen op nationaal niveau. Informatie naar buiten brengen over de voortgang van de onderhandelingen zou een succesvolle formatie kunnen verhinderen. ‘Radiostilte’ is volgens hem essentieel voor een geslaagde formatie.²³ Ook in handleidingen voor nieuwe raadsleden wordt uitgelegd dat coalitieonderhandelingen meestal achter gesloten deuren worden gehouden, omdat dit nou eenmaal gemakkelijker onderhandelt (Mulder 2010).

Informatie vrijgeven tijdens coalitieonderhandelingen is namelijk niet zonder risico. Die informatie kan immers strategisch gebruikt worden door andere politieke partijen. Om dat te voorkomen kan ervoor worden gekozen om door persconferenties openheid te bieden. Hierdoor is de informatiestroom naar de media, de maatschappij en andere partijen beheerst. Toch kiezen onderhandelaars in enkele gemeenten er tegenwoordig voor om grotere delen van coalitieonderhandelingen toegankelijk te maken voor publiek. Hierbij gaan deze gemeenten in tegen het heersende idee dat dit onverstandig is.⁴⁵

¹ Zandstra, Philippus en Jorg Leijten. 2016. Tweede Kamer stemt in met opvolger Wob. <http://www.nrc.nl/nieuws/2016/04/19/tweede-kamer-stemt-in-met-opvolger-wob>.

² Volkskrant. 2012. Rutte kiest voor radiostilte <http://www.volkskrant.nl/politiek/rutte-kiest-voor-radiostilte~a3315833/> (Februari 1, 2016).

³ NOS. 2012. Rutte: radiostilte essentieel. <http://nos.nl/artikel/423948-rutte-radiostilte-essentieel.html> (Februari 1, 2016).

⁴ Gemeente Hardenberg. “René Paas begeleidt openbare coalitie-onderhandelingen.” <https://www.hardenberg.nl/actueel/bericht/archive/2014/03/article/rene-paas-begeleidt-openbare-coalitie-onderhandelingen-3173.html> (mei 5, 2016).

De vraag die opkomt is waarom deze onderhandelaars ervoor kiezen om (delen van) de coalitieonderhandelingen open toegankelijk te maken. Door dit nog vrij zeldzame fenomeen te onderzoeken kan vastgesteld worden wat de gebruikte argumenten zijn voor het bieden van openheid bij deze besprekingen. Belangrijker nog is om te onderzoeken wat de effecten hiervan zijn, en of hiermee de doelstellingen van het bieden van openheid gehaald worden. Op deze manier kan onderzoek een beter beeld schetsen van het bieden van openheid bij coalitieonderhandelingen. Hierdoor kunnen onderhandelaars in de toekomst besluiten wel of niet openheid te bieden en in welke mate.

De gemeenteraadsverkiezingen van 2014 en de daarop volgende coalitieonderhandelingen zijn inmiddels twee jaar achter de rug. Het is hierdoor voor betrokkenen mogelijk om terug te kijken op de onderhandelingsstijl en de effecten hiervan. Daarom kan nu goed onderzocht worden waarom initiatiefnemers bereid zijn het risico op mislukte coalitieonderhandelingen te aanvaarden ten behoeve van het bieden van openheid. Daarnaast kan effectief onderzocht worden wat de effecten van openheid bij deze onderhandelingen zijn. Dit zal worden onderzocht aan de hand van de volgende onderzoeksvraag: Wat zijn de redenen voor en effecten van open toegankelijkheid van Nederlandse gemeentelijke coalitieonderhandelingen?

Vier casussen

Het centrale concept in dit onderzoek is open toegankelijkheid van coalitieonderhandelingen, waarbij burgers, media en politieke spelers in staat moeten zijn om de onderhandelingen met eigen ogen live te volgen. Er is een select groepje gemeenten

⁵ Gemeente Weststellingewerf. "Start coalitieonderhandelingen Weststellingewerf openbaar". <http://www.weststellingewerf.nl/sjablonen/1/infotype/news/item/view.asp?objectID=8578> (mei 8, 2016).

waarin werd aangekondigd dat de onderhandelingen deels open toegankelijk zouden zijn. In nog minder gemeenten was dit daadwerkelijk het geval. Omdat dit, naar eigen vooronderzoek, niet meer dan 20 gemeenten lijken te zijn, heeft het weinig zin om enkel statistische verbanden te zoeken. Het aantal is te klein om zinnige uitspraken te kunnen doen over de volledige populatie van gemeenten. Nuttiger is om openheid te onderzoeken door middel van casestudies. Hierbij zijn vier verschillende gemeenten geselecteerd, waarin de initiatiefnemers in de onderhandelingen hebben getracht meer bijeenkomsten in de openbaarheid te houden dan in de voorgaande periode, ongeacht in welke mate ze dit daadwerkelijk gelukt is.

Tabel 1: Casussen

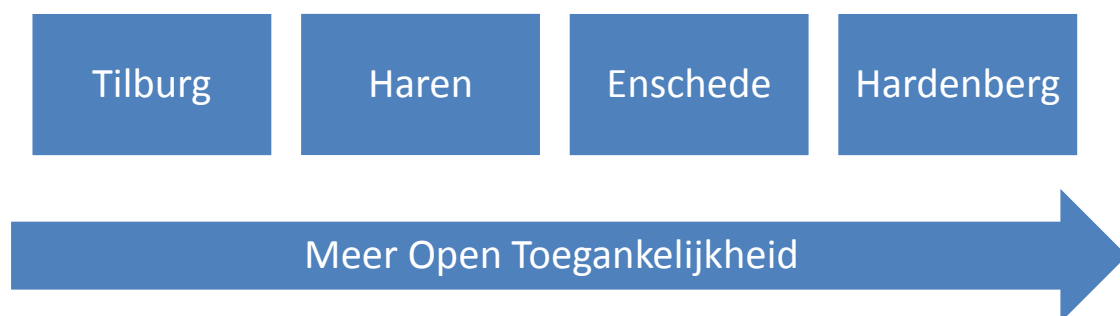
Gemeente	Eigenschappen	Provincie	Inwonertal ⁶
Hardenberg	Klein, landelijk	Overijssel	59577
Haren	Klein, landelijk	Groningen	18782
Tilburg	G32, stedelijk	Noord-Brabant	210270
Enschede	G32, stedelijk	Overijssel	158586

Dit onderzoek heeft een exploratief karakter, en de voordelen van een casestudie zijn dat de verschillende variabelen die meespelen in een dergelijk maatschappelijke verandering allemaal onderzocht kunnen worden. De nadelen zijn dat de resultaten niet goed te generaliseren zijn. Om zo'n breed mogelijk beeld te schetsen van de verschillende variabelen die meespelen in de bepaling van open toegankelijkheid zijn vier gemeenten gekozen. Deze zijn te vinden in tabel 1.

⁶ CBS. 2014. *Demografische Kerncijfers Per Gemeente 2014*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Haren en Hardenberg zijn relatief klein. Beide zitten ze qua inwonertal ruim onder de ondergrens van 100.000 inwoners die het kabinet Rutte II voor gemeenten voor ogen heeft.⁷ Twee gemeenten, Tilburg en Enschede, zitten boven die grens en maken deel uit van de G32, een groep grote verstedelijkte gemeenten. Hiervoor is gekozen om het effect van het inwonertal op de openheid mee te kunnen nemen. Dit kan namelijk een belangrijke factor zijn voor de effecten van open toegankelijkheid. Zo is de lokale informatievoorziening in kleinere gemeenten aanzienlijk minder uitgebreid dan in grote gemeenten (Landman et al. 2015, p. 15). Dit kan de mate waarin burgers inzicht krijgen in de coalitieonderhandelingen beïnvloeden alsmede hoe politici daar weer op reageren.

Belangrijk is ook de mate waarin de gemeenten ervoor hebben gekozen om delen van de onderhandelingen open toegankelijk te houden. In Figuur 1 is schematisch weergegeven welke gemeenten meer en minder open toegankelijk waren. In de volgende casusbeschrijvingen wordt aangegeven hoe groot het open toegankelijke deel van de coalitieonderhandelingen in elke gemeenten zijn.

Figuur 1: Mate van open toegankelijkheid

e

journalistieke sector⁸, maar wordt ook gekenmerkt door een buitengewoon lage opkomst bij gemeenteraadsverkiezingen. De coalitie heeft één open toegankelijk debat over de uitslag

⁷ Rutte, Mark en Diederik Samsom. 2012. Bruggen Slaan. <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2012/10/29/regeerakkoord/regeerakkoord.pdf> (30 mei 2016).

⁸ Volgens meerdere interviewrespondenten

van de verkiezingen gehad aan het begin van de coalitievormingsperiode, en een open debat over de uitkomst van de coalitieonderhandelingen aan het einde van de periode. Verder zijn alle onderhandelingen niet toegankelijk geweest voor publiek. Initieel werd gesproken over een meer open en transparant coalitievormingsproces dan in voorgaande jaren. Daardoor waren er verwachtingen bij oppositie en enkele journalisten dat er meer bijeenkomsten openbaar waren⁹. Die verwachtingen moesten echter worden getemperd.

Haren heeft ook in 2014 een nieuwe coalitie gekregen. De gemeenteraad wordt sterk verdeeld door de kwestie van gemeentelijke herindeling en door de grote financiële uitdagingen. De herindeling zou betekenen dat ze samengaan met Groningen en een andere kleine gemeente. De bevolking van Haren heeft zich in een referendum – dat tegelijkertijd werd gehouden met de gemeenteraadsverkiezingen – uitgesproken tegen deze herindeling. De grootste partij, D66, heeft aan het begin van de coalitievormingsperiode met de zes overige partijen apart gesprekken gehouden die volledig openbaar waren. Na deze eerste ronde vielen enkele partijen af en waren alle gesprekken besloten. Het daadwerkelijke onderhandelen vond dan ook achter gesloten deuren plaats.

Enschede heeft, net als Haren en Tilburg, in 2014 een nieuwe coalitie gekregen. De onderhandelaars probeerden initieel om alle onderhandelingsbijeenkomsten in de openbaarheid te houden. Dit lukte in het begin toen de meeste onderwerpen nog gemakkelijk behandelbaar waren. De onderhandelaars van de toekomstige coalitiepartijen kregen echter steeds meer moeite met vrij spreken naarmate er ingewikkeldere onderwerpen aan bod kwamen, zoals de luchthaven Enschede Airport Twente. Daarom is gaandeweg besloten steeds meer delen van de vergaderingen in beslotenheid te houden.

⁹ Anguita, Paula en Roland Samuëls. 2014. <http://tilburgers.nl/nieuwe-coalitie-het-spel-om-de-meerderheid-wordt-nu-anders-gespeeld/> (6 juni 2016).

Uiteindelijk schat een respondent uit Enschede in dat 60% van de onderhandelingen in de openbaarheid gehouden is.

Sinds het ontstaan van Hardenberg uit een fusie in 2001 is de oppositie uitgenodigd mee te praten bij de coalitieonderhandelingen, waar de meeste oppositiepartijen gebruik van maken. De gemeente kent dan ook een traditie van consensuspolitiek. Hardenberg heeft sinds 2006 dezelfde coalitie en twee van de drie huidige wethouders zitten al sindsdien in het college van burgemeester en wethouders. Vanaf 2010 zijn ze begonnen met het openbaar houden van de onderhandelingen. Op een enkele informele bijeenkomst na zijn alle coalitiegesprekken sindsdien in de openbaarheid gevoerd. Dit waren er ongeveer vier. Ter besluit was er een besloten afspraak met enkel de onderhandelaars van de coalitiepartijen.

Interviews

De casussen zijn hoofdzakelijk geanalyseerd door het houden van 18 interviews met betrokken politici van de oppositie en coalitie. Dit waren onderhandelaars, meestal wethouders en fractievoorzitters, en raadsleden. Er zijn vijf respondenten in Hardenberg en Enschede, en vier in Haren en Tilburg geïnterviewd. De onderhandelaars gaven voornamelijk goed inzicht in het onderhandelingsproces alsmede de redenen voor het in de openheid houden van de onderhandelingen. Niet direct betrokken raadsleden konden informatie geven over hoe zij het proces ervaren hebben, aangezien dit niet hoeft aan te sluiten bij de ervaringen van de coalitieonderhandelaars. Alle betrokken politici konden veel zeggen over de sfeer in de gemeenteraad en het contact tussen de burger en de lokale politiek.

De interviews hadden een vrije vorm en duurden tussen de 25 en 45 minuten. Deze zijn gehouden in het licht van openbare informatie over de coalitieonderhandelingen. De

meeste interviews zijn telefonisch gehouden en opgenomen. Eén interview is persoonlijk gehouden en opgenomen. De eerste vraag was steevast: 'Wat kunt u vertellen over de coalitieonderhandelingen in 2014?'. Hierbij spraken de informanten al snel uit henzelf over het proces, de sfeer in de raad en de redenen waarom ze openheid boden. Hun antwoorden zijn gebruikt om de hierna genoemde zeven hypothesen te testen. De zeven hypothesen werden in het achterhoofd gehouden gedurende het interview, maar meestal werd ingegaan op punten die de informanten zelf al hadden aangesneden. De onderwerpen over sommige hypothesen kwamen niet natuurlijk aan bod, waardoor er specifiek naar gevraagd moest worden. Ook is specifiek ingegaan op de verschillen tussen de onderhandelingen in 2014 en die daarvoor, als de respondenten dan al politiek actief waren. Hierdoor was enige vergelijking met andere onderhandelingsprocessen mogelijk. Om de hypothesen te testen is vergeleken in hoeverre de uitspraken van de geïnterviewden aansloten op de stelling die door de hypothese wordt geposeerd.

Er is gekozen voor dit relatief grote aantal hypothesen om de diverse variabelen die meespelen met openbaar toegankelijke onderhandelingen in het onderzoek mee te kunnen nemen. Daarom belichten de zeven hypothesen van dit onderzoek de argumenten voor het openbaar houden, de condities en de effecten. Twee hypothesen gaan over de redenen om de onderhandelingen openbaar te maken, drie gaan er over de condities waarin de openheid wordt geboden en twee gaan over de effecten hiervan.

Hypothesen: redenen voor open toegankelijkheid

Imagoverbetering

Het openbaar bestuur heeft vaak problemen om de verbinding te leggen met burgers. Dit is bijvoorbeeld te zien aan de opkomst bij lokale verkiezingen, die daalt sinds de afschaffing

van de opkomstplicht. In 2014 werd een landelijk historisch dieptepunt bereikt; slechts 54% van de kiesgerechtigde bevolking kwam opdagen.¹⁰ In Tilburg ging bijvoorbeeld slechts 43,6% naar de stembus. Een deel van deze lagere opkomst is te verklaren door de geringe binding van de burger met het gemeentebestuur. Kiezers die geen vertrouwen hebben in het lokaal bestuur of het als irrelevant zien zullen minder snel hun stem uitbrengen tijdens de gemeenteraadsverkiezingen. Door deze lage opkomst worden regelmatig vraagtekens gezet bij de legitimiteit van de lokale democratie als waardige democratische vertegenwoordiging (Lemaire 2014).

Er zijn ook andere organisaties die de democratische vertegenwoordiging kunnen claimen. Andere instanties kunnen namelijk een volksvertegenwoordigende rol claimen. Dit is niet altijd een bedreiging voor de volksvertegenwoordigende rol van de gemeenteraad, maar kan dit wel zijn. In die situaties kan er strijd ontstaan over wie de daadwerkelijke volksvertegenwoordigende rol vervult (Van de Bovenkamp en Vollaard 2015, p. 117). Zeker op het moment dat de representatieve legitimiteit onder druk staat door een lage opkomst, kan het zo zijn dat de autoriteit van de raad ter discussie komt te staan.

Het lokaal bestuur dient te proberen zijn autoriteit vast te houden door het vertrouwen van de burger te herstellen en zo de beruchte 'kloof' tussen burger en politiek te dichten. Volgens Boogers en Van Ostaaijen is die kloof voor een groot deel gebaseerd op politiek cynisme, een algemeen lak aan vertrouwen van burgers in het politieke systeem (Boogers en Van Ostaaijen 2011, p. 45). Door dit gebrek aan vertrouwen hebben burgers minder het idee dat zij invloed hebben op de politiek, waardoor ze het democratisch proces de rug toekeren. Cynisme leidt tot een lagere opkomst, lagere politieke interesse en volgens

¹⁰ CBS. 2014. *Statistiek der Verkiezingen*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

sommigen tot minder legitimiteit van het lokaal bestuur. Door de politiek een positiever imago te geven, wordt gepoogd dit cynisme te verminderen.

Een reden om burgers openheid te bieden tijdens coalitieonderhandelingen, is om de burger een positiever beeld te geven van de lokale politiek. Transparantie wordt immers meestal als goede eigenschap ervaren, ook door politici (Ball 2009, p. 301, Scholtes 2012, p. 6). Het is ook niet verwonderlijk dat politici vaak vinden dat het openbaar bestuur transparant hoort te zijn en initiatieven nemen om het lokaal bestuur transparanter te maken (Mulder 2010, p. 93; Scholtes 2012, p. 11)¹¹. De positieve associaties met transparantie zouden namelijk ook op hen af kunnen geven (Scholtes 2012, p. 216). Een aantal bestuurlijke processen kampt met een slechte reputatie. Het coalitievormingsproces wordt door procescritici onder dezelfde noemer geplaatst als achterkamertjespolitiek (Aalberts 2012 p. 86), waarbij de belangrijke beslissingen achter gesloten deuren genomen worden. De beschuldiging van achterkamertjespolitiek is in het verleden met succes gebruikt om te ageren tegen de gevestigde orde van de politiek¹². Dit is een indicatie van de negatieve connotatie van dit begrip. Door meer burgers zelf inzicht te geven in de manier waarop de onderhandelingen gevoerd worden, kunnen de coalitieonderhandelingen uit de negatieve sfeer van achterkamertjespolitiek gehaald worden. De Ceuninck et al. (2013) stellen daarom over achterkamertjespolitiek in lokale coalitieonderhandelingen in België: *'Transparency is nevertheless essential. It would bring these pre-election agreements out of the murky atmosphere of back-room politics. It is a pity that parties and politicians shy away from such openness.'* (De Ceuninck et al 2013, p. 10). Vooral openheid bieden van de

¹¹ Zandstra, Philippus en Jorg Leijten. 2016. Tweede Kamer stemt in met opvolger Wob. <http://www.nrc.nl/nieuws/2016/04/19/tweede-kamer-stemt-in-met-opvolger-wob>.

¹² Leyenaar, Monique. 2005. "Nijmeegse politicologe voorziet stemmenverlies voor lokale partijen." *Reformatorisch Dagblad*. november 5, p.23

uitgangsposities van de verschillende onderhandelaars zou volgens hen sterk bijdragen aan het vormen van een positiever beeld van de lokale politiek.

Ook in Nederland wordt het idee ondersteund dat openheid bij het onderhandelingsproces bijdraagt aan een positiever beeld van de politiek. Zo adviseert het Centrum voor Lokale Democratie een 'zo open mogelijke procedure' van coalitieonderhandelingen (Leerink, Beck en Depla 2014, p. 21). De organisatie baseert dit advies op het veelvoorkomende verlangen van politici om burgers zoveel mogelijk bij de politiek te betrekken. Politieke partijen nodigen immers in verkiezingstijd burgers actief uit voor politieke participatie. Door tijdens de onderhandelingen plotseling het contact tussen de burger en de politiek te verbreken, zouden burgers ontmoedigd worden om na de onderhandelingen politiek actief te blijven en te participeren.

'Transparantie wordt bij het lokaal bestuur vergroot om de burger het gevoel te geven dat het openbaar bestuur deugt' (Scholtes 2012, p. 136). Op die manier kunnen burgers namelijk zelf inzien dat de activiteiten van het openbaar bestuur aansluiten bij de verwachtingen die door bestuurders gewekt zijn. Dit versterkt het concept van de overheid als betrouwbare partner en vergroot haar legitimiteit (Scholtes 2012, p. 108).

Aangezien door politici en wetenschappers regelmatig wordt gesteld dat meer openheid tijdens coalitieonderhandelingen het imago van de politiek zou verbeteren, is het relevant om te onderzoeken of lokale politici dit als doel hebben wanneer ze de onderhandelingen meer publiekelijk zichtbaar maken. De eerste hypothese is dan ook als volgt: Lokale politici hebben het doel met open toegankelijkheid van coalitieonderhandelingen het imago van de lokale politiek te verbeteren.

Sfeerverbetering

Het is voor het functioneren van de lokale politiek belangrijk om goede onderlinge verhoudingen te hebben (Wille en Deschouwer 2012, p. 121-125). Samenwerking verloopt dan meestal beter. Het is daarvoor belangrijk dat de banden tussen politici goed zijn, ook tussen die van coalitiepartijen en oppositiepartijen. Nieuwe raadsleden wordt geadviseerd om meer te gaan “samenwerken, elkaar vertrouwen en elkaar iets gunnen” (Mulder 2010, pp. 90-100).

Dit vertrouwen heeft dan ook grote effecten op de bereidheid om samen te werken. Vertrouwen speelt vooral een rol wanneer er compromissen moeten worden gesloten waarbij de belangen van de onderhandelende partijen sterk tegenstrijdig zijn (De Cremer en Stouten 2003, p. 43). Door transparanter te handelen kan het vertrouwen tussen partijen vergroot worden, waardoor ze op die manier eerder bereid zullen zijn samen te werken op punten waar partijen ideologisch ver van elkaar af liggen. Dit kan de samenwerking verbeteren als het doel is om groot draagvlak te creëren.

Sterk afgebakende rollen voor coalitie- en oppositiepartijen kunnen ook zorgen voor een negatieve en wantrouwende sfeer in de gemeenteraad. Coalitiepartijen krijgen soms meer informatie van wethouders dan oppositiepartijen. Dit leidt tot een verschil in informatiepositie, wat frustrerend is voor de oppositie. Ook het idee dat coalitiepartijen een politiek spel spelen in plaats van politiek voeren op beleidsinhoud draagt bij aan die frustratie (Voermans, Boogaard en Uzman 2014, p. 10). Door openbaar te maken wat precies gezegd wordt tijdens het coalitievormingsproces kan het verschil in informatiepositie en het beeld van “pluchezoekende” coalitiepartijen bij oppositiepartijen worden verminderd. Dit zou frustraties kunnen wegnemen en de sfeer kunnen verbeteren.

Hiervan is een voorbeeld in de gemeente Leiden. In de Leidse gemeenteraad was lang een duidelijke scheiding te vinden tussen de oppositie en de coalitie (Voermans, Boogaard en Uzman 2014, pp. 18-19). Vanaf 2008 is gepoogd de cultuur van de gemeenteraad te veranderen door de oppositie meer te betrekken bij het vormen van beleid. Deze pogingen hadden tot gevolg dat er meer transparantie en openheid kwam in de Leidse gemeenteraad en de sfeer minder gespannen was. Dit werd over het algemeen positief ontvangen (Voermans, Boogaard en Uzman 2014, p. 25). Dit doet vermoeden dat politici van de coalitie kunnen streven naar een betere sfeer in de raad, en dat meer transparantie bieden een van de manieren is om dit te doen. De tweede hypothese is dan ook: Lokale politici hebben het doel met open toegankelijkheid van coalitieonderhandelingen om de onderlinge verhoudingen in de gemeenteraad te verbeteren.

Conditie van openbare toegang: Hypothesen

De rol van sfeer

Niet alle gemeenten houden open onderhandelingen. Het is zoals gezegd gebruikelijker om geen open toegankelijke onderhandelingen te houden dan dat wel te doen. Het is interessant om een verklaring te vinden voor het feit dat sommige gemeenten er wel voor kiezen om (een deel) van de onderhandelingen in de openbaarheid te houden. Etyan Gilboa concludeert in een analyse van internationale onderhandelingen dat de mate van openheid naar de pers toe sterk samenhangt met de band tussen de onderhandelende partijen. Openbaar vijandige groepen zullen bijvoorbeeld zelden in het openbaar onderhandelen, omdat de gesprekken onder meer druk staan en daardoor sneller uiteen kunnen vallen. Zulke gewelddadige vijandigheid bestaat niet in de hedendaagse Nederlandse lokale politiek. Toch speelt het verband tussen een goede band tussen de onderhandelende partijen en de

mate van openbaarheid ook bij vrediger onderhandelingen. Onderhandelende partijen die neutraal tegenover elkaar staan zullen in beperktere mate pers toestaan bij de onderhandelingen dan partijen die openlijk amicaal zijn. (Gilboa 2000, p. 562). Daarom is de derde hypothese: Een goede band in de gemeenteraad zorgt ervoor dat partijen meer van de onderhandelingen open toegankelijk maken.

Angst voor de oppositie

Toch zouden er voor onderhandelende partijen ook nadelen kunnen zitten aan het bieden van openheid tijdens coalitieonderhandelingen. Het is niet zeker dat onderhandelingen succesvol afgerond worden door de partijen die op dat moment aan tafel zitten.

Onderhandelingen kunnen mislopen, waardoor andere partijen de kans kunnen krijgen om coalitiepartner te worden. Door inzicht te geven in de voortgang en de knelpunten van de coalitieonderhandelingen, overhandigen onderhandelaars concurrerende politieke partijen strategische informatie. Die kennis kan dan door hen weer gebruikt worden om onderhandelaars tegen elkaar uit te spelen. Hierdoor zouden concurrerende partijen zelf in het college kunnen komen. Een voorbeeld hiervan is te vinden in het onderhandelingsproces in de gemeente Langedijk na de verkiezingen in 2010. Hier liepen de onderhandelingen stuk terwijl de onderhandelende partijen tijdens het proces veel openheid hadden geboden over de strategie. Dorpsbelang Langedijk wist hier gebruik van te maken en een coalitiepartij te worden. Ger Nijman, fractievoorzitter van Dorpsbelang Langedijk schreef hierover: 'Als kleine ondernemers hebben wij in de praktijk geleerd, om tijdens onderhandelingen niet

met de strategie te koop te lopen. Door die openheid werd het namelijk duidelijk dat Dorpsbelang Langedijk nog een kans kreeg.¹³

De verwachting voor dit onderzoek is dat de onderhandelaars die openheid bieden, zich bewust zijn van mogelijke strategische nadelen. Daarom kiezen zij er waarschijnlijk niet voor om alles in de openbaarheid te brengen, maar enkel op strategische punten informatie te delen. Bijvoorbeeld, zoals De Ceuninck et al. (2013, p. 10) voorstellen, over de initiële bereidheid om met andere partijen coalities te vormen. Hierdoor kunnen onderhandelaars toch openheid bieden, zonder oppositiepartijen in de kaart te spelen. Daarom is de vierde hypothese: Onderhandelaars zijn selectief in het bieden van informatie die door concurrerende partijen strategisch gebruikt kan worden.

Contact met de fractie

De bovengenoemde hypothese wordt gekenmerkt door druk die door andere partijen op het onderhandelingsproces wordt geleverd. Deze druk kan echter ook vanuit de eigen partij komen. De fractie van een onderhandelaar heeft namelijk niet altijd een eenduidige visie op het uiteindelijke akkoord. Bijna elk fractielid heeft haar eigen inzichten met betrekking tot de gebeurtenissen tijdens onderhandelingen en de compromissen op verschillende beleidsterreinen. Om te voorkomen dat het onderhandelingsproces chaotisch verloopt en de partij haar eenduidige gezicht verliest, moet een onderhandelaar de autoriteit hebben om een akkoord te sluiten. Van deze autoriteit is geen sprake als de onderhandelaar al te veel rekening moet houden met de individuele wensen van de verschillende fractieleden. Door eigen fractieleden minder kennis te bieden van wat er aan de onderhandelingstafel gebeurt,

¹³ Nijman, Ger. 2010. "Onderhandelingstactiek Versus Transparantie" September 7. <http://www.dorpsbelanglangedijk.nl/onderhandelingstactiek%20versus%20transparantie> (Februari 2,2016)

is het voor die fractieleden ook moeilijker om het proces te beïnvloeden. Onderhandelaars proberen dus voldoende steun vanuit de fractie te behouden om onderhandelaar te blijven, zonder al te veel informatie door te geven aan hun fractieleden (Wille en Deschouwer 2013, p. 106).

Deze precaire balans kan verstoord worden door openheid naar de media en naar eigen fractieleden. Openheid naar de media zorgt er namelijk voor dat meer mensen kennis hebben van de onderhandelingen en er op kunnen reageren. Zo worden ze toch bij het proces betrokken, wat de kans op een gewenst resultaat verlaagt. Er geldt namelijk: 'Hoe meer mensen betrokken zijn bij de gesprekken, hoe groter de kans dat ze mislukken.' (Wille en Deschouwer 2013, p. 106). Daarom is de vijfde hypothese: Onderhandelaars zijn selectief met het doorgeven van informatie aan eigen fractieleden.

Effecten van transparantie: Hypothesen

Effect van imago

Het is echter maar de vraag of de gewenste effecten bereikt worden. Het effect op legitimiteit zou gering zijn. Het verband tussen legitimiteit en transparantie is namelijk voor een groot deel op naïeve assumpties gebaseerd (Curtin en Meijer 2006, p. 121). Ook leidt transparantie op korte termijn niet tot meer vertrouwen in de politiek en het lokaal bestuur (Grimmelikhuijsen et al. 2012, p. 15). De negatieve ervaringen van burgers met het lokaal bestuur hebben een grotere invloed op de opinie over het lokaal bestuur dan de positieve ervaringen. Volgens Kampen, Van de Walle en Bouckaert is de kans dan groot dat burgers onder de streep een negatief gevoel overhouden aan transparantie. Positieve ervaringen hebben volgens hen nauwelijks effect op het vertrouwen in de overheid. De teleurstelling die komt kijken bij een negatieve ervaring heeft echter een sterker effect op het vertrouwen

(Kampen, Van de Walle, en Bouckaert 2006, pp. 10-11). Hierdoor is het mogelijk dat meer transparantie niet tot een groter vertrouwen in het openbaar bestuur leidt, maar tot een lager vertrouwen.

Echter, deze negatieve relatie tussen vertrouwen in de overheid en transparantie moet iets genuanceerd worden. Dit negatieve effect is namelijk vooral sterk in een hiërarchische samenleving (Grimmelikhuijsen et al. 2013, p. 583-584). In hiërarchische samenlevingen is er meer vertrouwen in autoriteit. Dat vertrouwen kan geschonden worden als de burger meer (negatieve) informatie krijgt over de activiteiten van overheden. Nederland is geen hiërarchische samenleving. Daardoor is het vertrouwen in de overheid minder voor de hand liggend. Dit betekent dat het vertrouwen ook minder snel geschonden wordt door negatieve ervaringen met de overheid, zoals met transparantie. Hierdoor zal het negatieve effect van transparantie op het vertrouwen niet heel groot zijn. Toch zal de verhoogde transparantie gepaard met openbare onderhandelingen zeker niet leiden tot meer vertrouwen. Daarom is de zesde hypothese: Politici ervaren door open toegankelijkheid van coalitieonderhandelingen geen positieve invloed op het imago van de lokale politiek bij burgers.

Ook zijn er algemenere bezwaren tegen openbare toegankelijkheid van coalitieonderhandelingen. Een van deze bezwaren is dat het bieden van meer openheid zou kunnen zorgen voor een langere duur van het onderhandelingsproces. Soms moeten onderhandelende partijen concessies bieden op punten waar ze tijdens de verkiezingscampagne hard voor hebben gestreden. Door deze punten snel weg te geven wordt de illusie gewekt dat deze punten voor de partij niet zo belangrijk waren als ze de

kiezer hebben voorgehouden. Compromissen sluiten is hierdoor moeilijk. Immers, 'Politieke compromissen zijn vrijwel altijd moreel ambigu' (Overeem 2013, p. 146).

Hierdoor was lang de wijsheid in Nederland dat coalitieonderhandelingen achter gesloten deuren zouden moeten plaatsvinden. Enkel dan zouden ze effectief zijn¹⁴. Dit idee leeft nog steeds. Politici zijn bang om in het openbaar concessies te doen, en doen dat dan ook niet snel. Ze onderhandelen liever achter gesloten deuren (Mulder 2010, p. 93). Door de onderhandelingen in de openbaarheid te laten verlopen, zouden de onderhandelingen trager kunnen verlopen.

Een voorbeeld is te vinden in de landelijke politiek. De coalitieonderhandelingen volgend op de Tweede Kamerverkiezingen van 1977 illustreren hoe openheid kan leiden tot een langere onderhandelingsperiode. Tijdens de formatie werden de gebeurtenissen, waaronder concessies en frustraties tussen personen, grootschalig doorspeeld aan de media (Van Thijn 1978). Deze gelekte informatie werd vervolgens in de media onder een vergrootglas gelegd. Dit resulteerde in frustratie bij de onderhandelaars. Door deze frustratie waren onderhandelaars minder snel geneigd concessies te doen naar elkaar. Dit leidde tot trage en gespannen onderhandelingen. Uiteindelijk bleek deze kabinetsformatie de langste tot dan toe te zijn. Door deze lengte werden deze onderhandelingen gezien als 'een fiasco voor de democratie' (Van Thijn 1978, p. 7). De implicatie hiervan is dat deze onderhandelingen minder lang zouden hebben geduurd als er volledige radiostilte was geweest. Daarom is de zevende hypothese: Het houden van open toegankelijke coalitieonderhandelingen resulteert in een langere duur van de onderhandelingen.

¹⁴ Van den Berg, Joop van den Berg. 2012. Het nadeel van radiostilte. Parlement en Politiek. http://www.parlement.com/id/vj4lc9s3k5yx/het_nadeel_van_radiostilte (Juni 9 2016)

Uiteindelijk levert dat de hypothesen in tabel 2 op, die in de volgende sectie aan de casussen worden getoetst.

Tabel 2: Hypothesen

1	Lokale politici hebben het doel met open toegankelijkheid van coalitieonderhandelingen het imago van de lokale politiek te verbeteren
2	Lokale politici hebben het doel met open toegankelijkheid van coalitieonderhandelingen om de onderlinge verhoudingen in de gemeenteraad te verbeteren
3	Een goede band in de gemeenteraad zorgt ervoor dat partijen meer van de onderhandelingen open toegankelijk maken
4	Onderhandelaars zijn selectief in het bieden van informatie die door concurrerende partijen strategisch gebruikt kan worden
5	Onderhandelaars zijn selectief met het doorgeven van informatie aan eigen fractieleden
6	Politici ervaren door open toegankelijkheid van coalitieonderhandelingen geen positieve invloed op het imago van de lokale politiek bij burgers
7	Het houden van open toegankelijke coalitieonderhandelingen resulteert in een langere duur van de onderhandelingen

Resultaten: redenen voor open toegankelijkheid

Imagoverbetering

De politiek wordt vaak geslotenheid verweten¹⁵¹⁶. Deze geslotenheid is een belangrijk element van ‘achterkamertjespolitiek’, het idee dat belangrijke beslissingen buiten het publieke zicht gemaakt worden. Dit imago wordt door alle respondenten die er over spreken als negatief ervaren. Zo ervaart een respondent in Tilburg dat ‘er al heel snel naar je gekeken wordt dat er al heel snel gesprekken achter de schermen plaatsvinden.’, verwijzend naar de negatieve connotatie van achterkamertjespolitiek. Het bieden van openheid tijdens coalitievorming is dan ook voor twaalf van de veertien respondenten in Haren, Hardenberg

¹⁵ Paul Frissen. 2011. Nachtmerrrie: Het verraad der elites. Trouw. <http://www.trouw.nl/tr/nl/4500/Politiek/article/detail/2074962/2011/05/07/Nachtmerrrie-Het-verraad-der-elites.dhtml> (juni 10 2016).

¹⁶ Enthoven, Guido, Jurgen van der Heijden en Jan Schrijver. 2002. Open het politieke systeem. NRC. http://vorige.nrc.nl//geslotendossiers/kamerverkiezingen_2002/opinie_debat/democratische_vernieuwing/article1607996.ece/Open_het_politieke_systeem (juni 10 2016).

en Enschede een poging om hiervan afstand te nemen. Zo stelt een respondent uit Hardenberg: 'Je wil toch een klein beetje vanuit die sfeer van achterkamertjes, wat dan toch vaak geroepen wordt'. Door de onderhandelingen open toegankelijk te maken hoopten enkele betrokken politici in Haren, Hardenberg en Enschede dit beeld tegen te gaan, of tenminste de burger een beter beeld te geven van wat er besproken werd. In Tilburg verschillen hier de meningen sterker over. Voor twee respondenten was dit niet een reden. Twee andere respondenten noemden dit juist wel als argument om meer onderdelen open te stellen.

In Haren, Hardenberg en Enschede bestond ook de hoop dat burgers meer interesse zouden tonen in de coalitieonderhandelingen. Doordat de burgers het proces in levenden lijve konden volgen, was de hoop dat burgers een beter beeld konden krijgen van het politieke proces. Dit zou het vertrouwen in de lokale politiek wellicht versterken. Desondanks was er destijds niet de verwachting dat veel burgers enthousiasme zouden tonen voor het proces. Daarover een respondent in Hardenberg: 'We doen het in de openbaarheid, dan zou het fijn zijn als er mensen bij zijn. Maar ik denk dat het voor de gewone burger ook wel hele droge kost is.'

In Hardenberg kwam het gewicht van het imago van de gemeentepolitiek ten opzichte van de burger het sterkste naar voren. Daar zitten al meer dan tien jaar dezelfde partijen in de coalitie. Er woont een 'vrij homogene bevolking', dus er is zelden sprake van 'politiek vuurwerk'. Een respondent hoorde vaak dat de Hardenbergse gemeenteraad vrij saai is. Dat komt door 'de wil van de gemeente Hardenberg om in consensus beleid te maken. Er wordt vrij stevig gedrukt op dat we als eenheid naar buiten moeten treden in besluitvorming.' Ook werd in Haren verwezen naar de relatief sterke neiging tot

consensuspolitiek. Echter spelen daar meer onderwerpen die verdeeldheid zaaien tussen de partijen, zoals de financiële positie van de gemeente en een mogelijke gemeentelijke herindeling.

In Hardenberg, Haren en Enschede en bij twee respondenten in Tilburg is er initieel wel gedacht dat de politiek in een positiever daglicht zou staan als er meer openheid zou worden geboden, omdat 'de overheid daarmee als meer betrouwbare partner overkomt'. Daarom is er deels steun te vinden voor de eerste hypothese.

Sfeerverbetering

In Tilburg werd ook een andere reden gegeven om meer in de openbaarheid te doen, h refererend naar de debatten aan het begin en einde van het proces. Het zou namelijk de sfeer in de raad kunnen verbeteren. Een respondent in Tilburg dacht dat het verbeteren van de sfeer juist de belangrijkste reden was om meer openheid te bieden. De sfeer in de gemeenteraad was daar in de periode 2010-2014 vrij gespannen, en de respondent dacht dat de coalitie verwachtte dat een transparantere bestuursstijl die spanning tussen de coalitie- en oppositiepartijen zou wegnemen en een 'wij-gevoel' zou creëren. Hierdoor zouden coalitiepartijen en oppositiepartijen constructiever met elkaar moeten omgaan. Op die manier wordt, naar het idee van de informant, beleid gemaakt dat op meer draagvlak kan rekenen vanuit de raad en daarmee van de samenleving.

De zoektocht naar goede verhoudingen en een breed draagvlak was voor meer politici een belangrijk punt. In alle gemeenten waren informanten er bewust van dat de decentralisaties van de afgelopen jaren veel invloed zouden hebben op de gemeente. In Hardenberg was dan ook de hoop dat het beleid van het college op meer draagvlak zou kunnen rekenen en dus op zoveel mogelijk steun vanuit de raad en de samenleving. In

Haren, Tilburg en Enschede was breed draagvlak niet op zichzelf een reden om naar meer samenwerking te zoeken, al sprak een respondent uit dat de Harense raad uit gebrek aan ideologische verscheidenheid al vrij homogeen opereerde.

Twee respondenten, twee in Enschede en twee in Tilburg vonden expliciet binnen de coalitie een compromis bereiken op zichzelf een grote uitdaging. Het betrekken van oppositiepartijen bij besluitvorming zou leiden tot een aanzienlijk tragere verloop van de onderhandelingen en meer besluiteloosheid. De minimale grootte van de Enschedese meerderheidscoalitie zou uit 5 partijen bestaan, wat op zich al een uitdaging geeft om bij elkaar te houden. Om niet stuurloos te raken, kiezen onderhandelaars in alle gemeenten behalve Hardenberg er voor om de oppositie geen invloed op het akkoord te bieden tijdens de coalitieonderhandelingen.

Al met al was er maar één gemeente, Tilburg, waar het inbrengen van meer transparantie het specifieke doel had om een betere sfeer te creëren in de raad. Maar daar is uiteindelijk uit praktische overwegingen besloten de daadwerkelijke gesprekken achter gesloten deuren te houden. Dit impliceert dat dit wel een drijfveer mag zijn, maar niet zwaarder weegt dan de nadelen van onderhandelen in het publieke zicht. Daarom is er geringe steun te vinden voor de tweede hypothese.

Principe

Uiteindelijk bleek noch het betrekken van burgers noch het verbeteren van de sfeer de belangrijkste reden om de onderhandelingen in de openbaarheid te houden. Vrijwel alle politici, in alle gemeenten, hadden principiële gronden waarom ze transparant moesten zijn in zoveel mogelijk processen, waaronder ook het coalitievormingsproces. Het streven naar transparantie wordt door hen gezien als iets wat inherent bij lokale politiek zou moeten

horen. Hierbij zou het fijn zou zijn als burgers dit waarderen, maar is dit niet de doelstelling. Vier politici waren van mening dat die transparantie inherent bij de bestuursstijl van hun partij zelf hoort. Hierbij was geen sterk patroon te ontdekken uit welke politieke partij deze gedachte vaker voortkwam.

Resultaten: condities voor open toegankelijkheid

De rol van sfeer

Verbetering van sfeer was voor enkele politici een belangrijk argument voor het openbaar maken van coalitieonderhandelingen. De omgekeerde relatie zou volgens de literatuur echter sterker aanwezig zijn. In gemeenteraden waar al een coöperatieve sfeer heerst, zijn onderhandelaars meer openheid gaan bieden tijdens de coalitieonderhandelingen dan in raden waarin de sfeer conflictueuzer is.

Zo waren oppositiepartijen in Hardenberg al uitgenodigd mee te praten met de eerdere coalitieonderhandelingen, in jaren waarin de onderhandelingen niet openbaar waren. Zij mochten bij de besprekingen ook punten inbrengen, ook al werden ze uiteindelijk geen lid van de coalitie. Hoewel niet iedere partij daar aan meedeed, getuigt de coöperatie tussen oppositie en coalitie in de vorming van beleid wel van een sterk samenwerkingsverband en een relatief goede sfeer. Omdat de onderhandelingen al open waren voor de oppositie, vonden de initiatiefnemers het een kleine stap om deze ook beschikbaar te maken voor publiek en pers. Er zat dan immers strategisch minder risico aan het openbaar houden van de coalitieonderhandelingen.

In de drie andere gemeenten was het wel gebruikelijk dat de oppositiepartijen uiteindelijk niet meer aan mochten sluiten. Als burgers aanwezig mochten zijn bij de opeenvolgende gesprekken, zouden raadsleden van oppositiepartijen ook inzicht kunnen

krijgen in de gespreksinhoud. Oppositieraadsleden zijn immers ook burgers, die evenzeer het proces zouden kunnen volgen en knelpunten kunnen vaststellen. Dit is dus een extra stap die in die drie andere gemeenten minder aangedurfd werd, wat resulteerde in coalitieonderhandelingen die minder volledig te volgen waren.

In Haren waren er enige spanningen in de raad. Dat viel echter tussen de huidige coalitiepartijen mee. De VVD en D66 lagen ideologisch dicht bij elkaar, en Gezond Verstand Haren vond aansluiting door een gemeenschappelijke weerstand tegen gemeentelijke herindeling. Hierdoor was het niet heel lastig om tot een akkoord te komen. Daarnaast liggen de ideologische verschillen *an sich* niet ver uit elkaar, omdat Haren een relatief kleine, homogene gemeente is. Volgens een respondent is het immers 'een dorp'. Hierdoor kan ook weer niet gezegd worden dat de tegenstellingen heel groot zijn en er enorme principiële obstakels te overbruggen zijn. In Enschede en Tilburg waren de spanningen initieel sterker aanwezig. Daarmee verklaart de mate van ideologische binding tussen partijen niet of er initiatieven worden genomen om meer openheid te bieden, maar alleen de mate van openheid.

Het feit dat Hardenberg een coöperatieve sfeer kent in de gemeenteraad heeft een sterke invloed op de kans dat de coalitieonderhandelingen in de openbaarheid gehouden worden. Ook hierin lijkt steun te vinden voor de vierde hypothese.

Angst voor de oppositie

De literatuur suggereert dat weerstand tegen het houden van de onderhandelingen in de openbaarheid voortkomt uit strategische overwegingen. Door de onderhandelingen in de openbaarheid te laten plaatsvinden zouden oppositiepartijen strategische informatie krijgen die ze kunnen gebruiken om een wig te drijven tussen coalitiepartijen om daarmee de

onderhandelingen te saboteren. Hierdoor zouden ze zelf een plaats aan de onderhandelingstafel kunnen verkrijgen.

In twee gemeenten – Haren en Enschede – heerste er in 2014 enige weerstand tegen het idee van onderhandelingen in de openbaarheid omdat er bijzonder moeilijke onderwerpen aan bod kwamen. De Harense gemeenteraad was verdeeld in het standpunt over gemeentelijke herindeling. Enschede kampte met sterke meningsverschillen omtrent Enschede Airport Twente, een vliegveld in de gemeente. Bij deze onderwerpen merkten de betrokkenen dat de gespreksleiders in die twee gemeenten minder vrij spraken tijdens de openbare gesprekken dan bij de gesloten gesprekken. Om de onderhandelingen toch in een hoog tempo te laten verlopen, achtten de gespreksleiders het noodzakelijk dat in ieder geval deze punten achter gesloten deuren besproken werden. Omdat het in Enschede oorspronkelijk de bedoeling was dat alle gesprekken via digitale media live te volgen waren, werd daar soms midden tijdens de vergadering de microfoon uitgezet om vrij spreken mogelijk te maken.

De nervositeit rond het openbaar bespreken van deze onderwerpen had in Enschede hoofdzakelijk te maken met de mate waarin de oppositie gebruik kon maken van wat tijdens deze gesprekken gezegd zou zijn. Op die manier zouden de coalitiepartijen later, tijdens raadsvergaderingen of verkiezingen, kunnen worden gewezen op wat ze precies gezegd hebben tijdens de coalitieonderhandelingen. Hierbij speelde voornamelijk mee dat sommige partijen met sterke tegenzin concessies doen.

Als oppositiepartijen dan deze partijen aanspraken vervolgens op hun eigenlijke wensen, zou de druk op de coalitie toenemen. Dit risico werd te groot geacht. Hierdoor durfden onderhandelaars niet in alle openheid te spreken, en vond de gespreksleider het

beter voor het onderhandelingsproces om de beslotenheid op te zoeken. Hieruit blijkt dat strategische overwegingen inderdaad meespelen in de beslissing om al dan niet in het openbaar te onderhandelen.

De strategische gevaren doen zich echter niet tijdens de onderhandelingen voor, maar eerder tijdens de zittingsperiode van de coalitie. Meerdere respondenten dachten dat de oppositie uitspraken zou gaan gebruiken om gedurende de zittingsperiode van de coalitie een wig tussen de partijen te drijven. Dit betekent dat de aanstaande coalitie niet per se gevaar loopt tijdens de formatieperiode, maar wel het risico loopt later ten val te worden gebracht.

Personen en persoonlijke ambities worden in alle gemeenten altijd achter gesloten deuren besproken. Hoewel dit in alle gemeenten in de gesprekken naar voren kwam, waren de respondenten in geen gemeente explicieter hierin dan in Haren. Voor een groot deel heeft dit te maken met de keuze voor de wethouder. Meestal ligt het al vast wie voor welke partij als wethouder zal worden voorgedragen. De coalitiepartijen beslissen in principe over hun eigen wethouder. Partijen die al eerder deel uitmaakten van de coalitie kiezen veelal voor dezelfde wethouder als in de vorige periode. Hierdoor blijft er weinig discussie over tijdens de coalitieonderhandelingen als de partij voor een nieuwe periode gaat als coalitiepartner.

Politici vinden het niet fijn om over personen te praten in de openbaarheid. Soms heersen er spanningen tussen verschillende politieke spelers. Politici hebben dan weinig zin om deze in het openbaar te uiten. Soms worden deze personen ook besproken als er niet over wethouders gepraat wordt, bijvoorbeeld over sleutelfiguren bij specifieke onderwerpen. Omdat spreken over personen kan leiden tot verslechterende persoonlijke

verhoudingen met de besproken politieke spelers, willen politici dit zoveel mogelijk vermijden. Door deze gesprekken dan niet in de openbaarheid te houden, hebben onderhandelaars meer het idee dat ze vrij kunnen spreken. Zo kunnen zij hun zorgen uiten over de samenwerking met andere politici en 'oud zeer' verwerken zonder hen tegen de borst te stoten. Hierdoor vonden in alle gemeenten gesprekken over personen en ambities achter gesloten deuren plaats. In Hardenberg lagen de wethouders echter al vast, waardoor het eigenlijk niet nodig was om er nog veel dieper op in te gaan. Daar werd echter wel gezegd, dat de coalitieonderhandelingen achter gesloten deuren zouden worden gehouden als er moeilijke onderwerpen zouden worden besproken, waaronder in veel gemeenten persoonlijke ambities vallen.

Dat bleek echter niet nodig te zijn. In Hardenberg bood openheid bieden juist strategische voordelen. Oppositiepartijen kregen inspraak tijdens het coalitievormingsproces, zodat ze erop aangesproken konden worden als ze in een later stadium op deze punten kritiek zouden leveren op de inhoud van het coalitieakkoord. Immers, als ze die kritiek tijdens de onderhandelingen hadden verwoord, was dit in overweging genomen. Door de openbaarheid van de onderhandelingen konden de coalitiepartijen aantonen dat zij dit serieus zouden doen.

Daarnaast ondertekenden met uitzondering van de twee lokale partijen alle oppositiepartijen het coalitieakkoord. Het strategisch voordeel is voornamelijk dat de oppositie al haar inbreng heeft vast weten te leggen in het akkoord. Op een later moment is het voor die oppositie dan lastig om al te stevige kritiek te leveren op het beleid van de coalitie; ze hebben er immers zelf aan meegeschreven. Het betrekken van oppositiepartijen in combinatie met openbaarheid nam oppositiepartijen dus enigszins de wind uit de zeilen.

Onderhandelaars houden tijdens open onderhandelingen veelal hun kaarten tegen de borst om te voorkomen dat oppositie er gebruik van kan maken of om sleutelfiguren persoonlijk te beledigen. Dit zorgt ervoor dat de onderhandelingen soms op slot moeten om vrij spreken mogelijk te maken. Een uitzondering geldt wanneer er geen controversiële onderwerpen spelen en de coalitie en oppositie al sterk samenwerken. Dan houdt niets openbaarheid van de gesprekken tegen, buiten een klassieke onwil om openbaar over personen te spreken. Hierbij is er steun te vinden voor de vijfde hypothese.

Contact met de fractie

Volgens de literatuur zijn onderhandelaars ook selectief in het doorspelen van informatie naar leden van de eigen fractie. Dit zou komen doordat fractieleden ieder hun eigen lijstje van wensen hebben voor wat er in het uiteindelijke coalitieakkoord zou komen. Dit kan tot meningsverschillen leiden binnen de fractie over welke concessies gedaan moeten worden. Dit kan het proces bemoeilijken. Om de onderhandelingen voorspoedig te laten verlopen zouden onderhandelaars weinig informatie moeten delen met fractieleden, om die minder invloed te geven tijdens het proces.

De kern van de bevindingen van dit onderzoek is dat de onderhandelaars van alle partijen in alle gemeenten het mandaat hebben om beslissingen te nemen. Ze maken hier gebruik van om tijdens de onderhandelingen kleine en voorlopige compromissen te sluiten. Hoe ze hiermee naar de fractie gaan verschilt sterk. Soms was er een 'tweedelijns onderhandelsteam' dat met expertise klaarstond om de onderhandelaars te ondersteunen. Die konden niet aanwezig zijn bij de onderhandelingen, maar hadden zeer regelmatig bijeenkomsten met de onderhandelaars. In een andere partij was er vrijwel dagelijks contact met andere fractieleden. Aan het einde van de onderhandelingsbijeenkomst lag er een

akkoord op de besproken punten onder voorbehoud. Het kwam dan soms voor dat de fractie die avond dan nog kleine veranderingen wilde aanbrengen. Deze processen verschilden licht tussen de partijen, maar tussen de gemeenten onderling waren geen grote verschillen te vinden.

Een uitzondering is het verschil tussen het raadplegen van de fractie bij open toegankelijke onderhandelingen en bij onderhandelingen achter gesloten deuren. Vrij toegankelijke onderhandelingen, zoals in Hardenberg en deels in Haren en Enschede, worden vaak bijgewoond door de fractieleden, waardoor overleg vaak in de pauze kan of via elektronische middelen. Hierdoor kunnen onderhandelaars gemakkelijk hun fractie raadplegen. Hierbij was dat in Enschede minder, omdat het proces daar meer tijd in beslag nam en het niet van de fractieleden te verwachten was dat ze alles zouden volgen.

Bij onderhandelingen achter gesloten deuren kunnen de eigen raadsleden de onderhandelingen niet vanaf de tribune volgen. Hierdoor moet de fractie met elektronische middelen of bij aparte fractievergaderingen geïnformeerd worden. Hierdoor wordt toestemming voor keuzes van de onderhandelaar veelal achteraf gegeven. Dit werd door een enkele respondent in Tilburg ook als expliciet als voordeel ervaren. De respondent hoefde daardoor niet de hele tijd goedkeuring te krijgen van zijn fractie. Dit zorgde voor snellere onderhandelingen. Echter werd er op gezette tijden wel bij de fractie geïnformeerd of de onderhandelingen de juiste kant op gingen. Uiteindelijk moet de fractie toch achter het akkoord staan, dus is het handig als er geen plotselinge tegenstand is als het tijd is om het akkoord te ondertekenen.

Er lijkt dus weinig bewijs te vinden voor de stelling dat onderhandelaars moedwillig informatie achterhouden. Dit is echter wel een ingebakken onderdeel van het proces, wat

het onderhandelingsproces iets gemakkelijker maakt. Doordat fractieleden een standaard informatieachterstand oplopen door de geslotenheid van het proces, kunnen ze hier minder invloed op uitoefenen. Desondanks proberen onderhandelaars actief *input* van hun fractie te krijgen.

Resultaten: effecten van open toegankelijkheid

Effect van imago

Meer openheid bieden bij de onderhandelingen lijkt in ieder geval nauwelijks een direct effect te hebben op de relatie tussen burger en politiek, aldus de politici. Burgers gaan zeer zelden naar de open toegankelijke bijeenkomsten van coalitieonderhandelingen. De toeschouwers die wel komen zijn in alle gemeenten hoofdzakelijk verbonden met de politiek. Het aantal aanwezige burgers verschilt echter wel, afhankelijk van welke respondent het gevraagd wordt. In Haren spreekt een respondent over 20 aanwezigen, terwijl een ander over maximaal zeven spreekt. Het is echter duidelijk dat open coalitieonderhandelingen geen volle zalen trekken wat burgers betreft.

Enkele politici in alle gemeenten behalve Haren, denken dat dit komt door de al bestaande lange lijntjes tussen politici en burgers. Zo sprak een respondent uit Hardenberg uit dat hij als een van de weinige politici in de gemeente 'de poten in de klei' had, wat een indicatie gaf dat het eerder uitzondering dan regel was dat er aanhoudend intensief contact is tussen burgers en de lokale politiek. Haren is hierin een uitzondering in omdat de opkomst voor de raadsverkiezingen met 70% ook aanzienlijk hoger lag dan het gemiddelde. Daarnaast

is in een recent rapport over de bestuurskracht in Haren geconcludeerd dat de lijntjes tussen burgers en de politiek naar verhouding kort zijn¹⁷.

Deze desinteresse is voor een deel te verklaren doordat de onderhandelingen nou eenmaal niet interessant zijn. Politici uit alle gemeenten omschrijven het zelf ook als 'saai'. In de open delen van de onderhandelingen in gemeenten worden zelden knellende standpunten behandeld. Zo ging in Enschede de microfoon uit als bijvoorbeeld de luchthaven Enschede Airport Twente besproken werd. Haren bewaarde haar lastige punten, grotendeels omtrent haar moeilijke financiële positie, voor het besloten gedeelte. In Tilburg hielden de onderhandelaars tijdens het openingsdebat voornamelijk 'de kaarten tegen de borst'. In Hardenberg werd wel vrijwel alles openbaar besproken, maar bleken er niet veel boeiende onderwerpen op de agenda te staan. Hierdoor was er in geen van de gemeenten sprake van "spannende" politiek in de zichtbare gedeeltes van de coalitieonderhandelingen.

Naast dat de onderwerpen die besproken worden niet de meest spannende onderwerpen zijn, is het proces in zichzelf ook niet interessant. Over het algemeen duurt het ten eerste vrij lang. Daarnaast wordt punten van overeenkomst steeds opgeschreven in notulen, die weer in nieuwe vorm behandeld, aangepast en nogmaals besproken worden. Deze schijnbaar constante herhaling van nauwelijks veranderende standpuntuitingen geeft het proces zelden veel openbaar vuurwerk.

Een derde oorzaak is dat er onder burgers simpelweg weinig behoefte lijkt te zijn aan openbaar toegankelijke coalitieonderhandelingen. Drie respondenten (een per gemeente in Haren, Tilburg en Enschede) dachten dat burgers juist vertrouwen in de partijen waarop ze hebben gestemd. Zo was een respondent in Enschede niet positief over het houden van

¹⁷ Wever, Yermo, Yorick van den Berg en Mark Waaijenberg. 2016. Verkenning zelfstandigheid gemeente Haren. Den Haag: B&A B.V..

open toegankelijke coalitieonderhandelingen. Het houden van reguliere persconferenties over de voortgang zou net zo transparant zijn, zonder de nadelen van open toegankelijkheid. Ook hoorde een respondent in Haren van burgers: ‘ik heb jullie gekozen, nu ga je het ook maar regelen en daar hoeven wij als burgers niet meer bij te zijn.’

Naast het feit dat burgers niet op komen dagen bij de openbare bijeenkomsten, is de rol van de pers wisselend. In de grotere steden, Enschede en Tilburg, zijn de lokale gedrukte media vrij sterk aanwezig. Zij volgen politieke ontwikkelingen op de voet en de lokale bladen hebben ook een relatief grote oplage. De oplages van de lokale media zijn veel lager in Hardenberg en Haren. Het meeste politieke nieuws wordt via de lokale huis-aan-huis/dagbladen verspreid, en de vraag is hoeveel invloed dit heeft. Een respondent in Hardenberg vraagt zich hardop af: ‘Ik denk dat wij zelf de rol van de pers als politici wel eens wat overschatten als er weer wat in de krant staat. Hoeveel mensen lezen dat?’

Al met al heeft geen enkele van de betrokken politici het idee gehad dat er een grote mate van interesse voor coalitieonderhandelingen heerst onder de burgers. Het openbaar houden van coalitieonderhandelingen zorgde er niet voor dat burgers op kwamen dagen bij die gesprekken. Geen enkele politicus had ook het idee dat het veel burgers interesseerde, met uitzondering van een klein aantal burgers met buitengewone politieke interesse. Dit ondersteunt de zesde hypothese.

Processnelheid

De geïnterviewde betrokkenen verschilden wel sterk van mening over het effect van het openstellen van het onderhandelingsproces op de duur van de onderhandelingen. In Hardenberg dacht geen van de respondenten dat het proces langer duurde door de open

toegankelijkheid. Daar waren ze meer gebonden aan de agenda van de (in)formateur, René Paas.

Er was zelfs een respondent die dacht dat het onderhandelingsproces sneller zou gaan als het in de openheid gevoerd zou worden. Het onderhandelen is, volgens de redentatie van de respondent, een sterk politiek proces, waar 'balletjes opgeworpen' worden en de 'boot afgehouden' wordt. Deze onderhandelingstactieken komen minder voor in de openbaarheid. Dan is immers zichtbaar aan publiek hoe onderhandelaars op slinkse wijze de onderhandelingen proberen te sturen. Omdat er, volgens de respondent, een wens is om eerlijk onderhandelend over te komen, worden deze trucjes minder gebruikt tijdens open toegankelijke onderhandelingen. Dit zou het proces versnellen.

In Enschede wordt als enige gemeente wel door een enkele respondent gesproken over de negatieve invloed van open toegankelijkheid van onderhandelingen op de onderhandelingsnelheid. Daar werd sterk gemerkt dat politici niet vrij over alle onderwerpen in de openbaarheid wilden spreken. Als dit vastgesteld werd, werd de microfoon uitgezet. Echter is er dan al een korte periode van vruchteloze gesprekken geweest, waarbij de onderhandelaars niet alle vrijheid konden spreken. Daardoor denkt een respondent dat het proces sneller had kunnen verlopen als de onderhandelingen vanaf het begin al niet direct te volgen zouden zijn.

In Haren werd door een respondent wel gemerkt dat spreekvrijheid effect kan hebben op onderhandelingsnelheid, maar brak de gesloten fase aan voordat dit effect in werking trad. Hierdoor merkten de politici weinig van al dan niet vertragende effecten van vrij toegankelijke onderhandelingen, maar geloofden er niet in dat het gehele proces even snel zou zijn gegaan wanneer het volledig in de openheid was geweest. In Tilburg zou

openbaarheid geen effect hebben op de snelheid. De geïnterviewden gaven namelijk universeel aan dat het op het moment überhaupt niet mogelijk is om de onderhandelingen in het openbaar te doen.

Naar het inzicht van de informanten is er dus niet een eenduidige invloed op de duur van de onderhandelingen vanuit vrij toegankelijke coalitieonderhandelingen. De ene vindt dat het er sneller door gaat, de ander langzamer. De algemene consensus is dat openheid weinig invloed heeft op de duur. Over moeilijke onderwerpen of over personen vonden vrijwel alle respondenten het lastig om in het openbaar te spreken. Bij de onderzochte onderhandelingen gebeurde dit achter gesloten deuren, waardoor het geen invloed had op de lengte. De kans is echter groot dat deze invloed wel zou bestaan als alles in de openbaarheid zou zijn gehouden. Het deels sluiten van de onderhandelingen was dus uit pragmatische overwegingen. Daarnaast wordt door meerdere respondenten in Hardenberg –die grotendeels open onderhandelingen had – uitgelegd dat zij de onderhandelingen minder open zouden houden als het een duidelijke negatieve invloed zou hebben op de lengte van de onderhandelingen. Hierin is deels steun te vinden voor de zevende en laatste hypothese.

Overige effecten

Het daadwerkelijke effect van vrij toegankelijke onderhandelingen op de sfeer in de gemeenteraad moet ook nog even kort belicht worden, ondanks dat dit niet een van de hypothesen is. Uiteindelijk blijkt deze stijl van onderhandelen in geen enkele gemeente een effect te hebben gehad, en als het al zo was, dan was het negatief. Dat komt namelijk doordat het aankondigen van transparante onderhandelingen tot verwachtingen leidde. Door die verwachtingen te moeten bijstellen ontstaat irritatie. Dat gebeurde bijvoorbeeld in

Enschede, waar de microfoon vaker uit moest dan verwacht. Hierdoor is de ontstane irritatie niet per se het effect van de open toegankelijke onderhandelingen zelf, maar eerder het effect van fout verwachtingsmanagement.

De sfeer verandert echter wel sterk aan het begin van een nieuwe raadsperiode. Intrinsiek aan coalitieonderhandelingen is dat sommige partijen wel deel uit maken van de nieuwe coalitie en andere niet. Dit leidt vaak tot teleurstelling bij andere hoop hebbende partijen, wat de sfeer volgens de respondenten kortstondig negatief beïnvloedt. Een zwaarder effect heeft echter de komst van nieuwe raadsleden. Doordat zoveel raadsleden, meer dan de helft in alle onderzochte gemeenten, nieuw zijn, hebben deze nog geen bestaande animositeiten versus andere raadsleden. Dit komt de sfeer ten goede en heeft een veel sterker effect dan wat voor soort coalitieonderhandelingen dan ook.

Een aantal aspecten van het houden van openbare onderhandelingen lag initieel niet in de lijn der verwachtingen. Ze blijken namelijk andere effecten op de werking van de lokale politiek en het lokaal bestuur te hebben. Een belangrijke is de toegankelijkheid voor ambtenaren tot de onderhandelingen. In alle gemeenten met een duidelijk openbare onderhandelingsbijeenkomst zijn deze bijeenkomsten gevolgd door ambtenaren als er onderwerpen aan bod kwamen waar zij mee werkten. Hierdoor kregen zij beter inzicht van de intenties van de politiek het beleidsterrein waarin zij werkten. Dit kan betekenen dat de openbare onderhandelingen kunnen bijdragen aan het functioneren van de ambtenaren in de zittingsperiode van het nieuwe college.

Ditzelfde geldt voor nieuwe raadsleden. In alle gemeenten werden meer dan de helft van de zetels na de verkiezingen bezet door nieuwe raadsleden. De meesten kwamen de gemeenteraad in met een informatieachterstand op al langer zittende raadsleden. Door de

onderhandelingen intensief te volgen konden de nieuwe volksvertegenwoordigers sneller informatie opdoen over de werking van de raad, het politieke spel, de verhoudingen en natuurlijk hun vakgebied. In Enschede lag het volgens enkele respondenten in de lijn der verwachting dat nieuwe raadsleden de delen van de onderhandelingen die over hun portefeuille gaan zouden volgen. In Hardenberg werden de openbare onderhandelingen door de meerderheid van de informanten gezien als nuttige educatieve ervaring voor nieuwe raadsleden.

Conclusie

Er zijn meerdere redenen waarom deze vier gemeenten initiatieven hebben aangekondigd om de onderhandelingen in grotere openheid te laten verlopen. De eerste was voor de meeste respondenten en komt voort uit de wens om burgers meer inzicht te geven in het politiek proces. De tweede was minder sterk aanwezig en komt voort uit de wens om de sfeer in de gemeenteraad te verbeteren door wat te doen aan de informatieongelijkheid tussen de onderhandelende coalitiepartijen en de oppositie. Ten slotte was de zoektocht naar meer transparantie een principekwestie.

Ook is duidelijk dat de eerste twee doelen niet zijn bereikt. Burgers tonen weinig tot geen interesse in het volgen van de openbare onderhandelingen. Ook houdt de oppositie, met uitzondering van enkele partijen in Hardenberg, een oppositioneel karakter. Daarnaast is de invloed van overgeslagen worden bij de coalitieonderhandelingen veel invloedrijker op de sfeer in de raad. Als dat de enige doelen zouden zijn geweest, was dat, zoals een van de respondenten verwoordt, 'misschien ook een beetje naïef'. In dat opzicht is open toegankelijkheid niet de 'maatschappelijke multivitamine' die vaak met transparantie wordt geassocieerd.

Dat wil echter ook niet zeggen dat open toegankelijke onderhandelingen in alle gemeenten een 'mislukt experiment' is, zoals dat door een respondent in Enschede wordt aangemerkt. Ten eerste wordt niet het betrekken van de burger of het verbeteren van de sfeer door meeste geïnterviewden als belangrijkste reden gezien, maar is het bieden van transparantie een principekwestie. Het houden van openbare onderhandelingen zou daar een onderdeel van zijn. Doordat het een principekwestie is, is het moeilijk om te beoordelen of open onderhandelingen hun primaire doel bereikt hebben.

Wel is duidelijk dat er in Hardenberg, Haren en voor een klein deel ook in Enschede optimisme heerst over open toegankelijke onderhandelingen. Dit komt omdat het in Haren en Hardenberg geen duidelijke negatieve effecten heeft gehad, en in Enschede de negatieve effecten voor het overgrote deel veroorzaakt zijn door onduidelijkheid over het proces. Hierdoor zijn er in deze drie gemeenten politici die denken dat het mogelijk is om tenminste een deel van de onderhandelingen in de openbaarheid te voeren.

Wel zijn er aanwijzingen te vinden voor situaties waarin de deuren beter gesloten kunnen blijven. Ten eerste proberen oppositiepartijen informatie uit de onderhandelingen op een later moment te gebruiken om een wig te drijven tussen de coalitiepartijen. Hierdoor is het niet verstandig om gesprekken over controversiële onderwerpen in de openheid te houden. Het kan vooral voor relatief fragiele coalities, zoals de vijfpartijencoalitie van Enschede, beter zijn om de stabiliteit van de coalitie voorop te stellen en de deur vaak gesloten te houden. Ten derde is het politiek onmogelijk over personen en persoonlijke ambities in het openbaar te spreken. Daardoor zal het klassieke formatiegedeelte, waarbij het college wordt samengesteld, altijd achter gesloten deuren moeten plaatsvinden.

De bevindingen van dit onderzoek hebben ook enkele implicaties voor de literatuur. De hoeveelheid literatuur over Nederlandse gemeentelijke coalitievormingsprocessen is betrekkelijk klein, en daardoor is voor het opzetten van deze hypothesen veelvuldig gebruik gemaakt van theorieën over nationale of internationale politiek. Dit onderzoek geeft vooral weer in hoeverre deze theorieën toepasbaar zijn op de gemeentelijke politiek. Zo is steun te vinden voor de toepasbaarheid van de theorie van Etyan Gilboa, die stelt dat gesprekken tussen amicale partners via de media beter te volgen zijn, in de lokale politiek. Ook sluit het onderzoek aan op een van de bevindingen van het proefschrift van Erna Scholtes. Er worden inderdaad pogingen gedaan om transparantie te vergroten, waar het openbaar houden van coalitieonderhandelingen valt. Het is echter niet zo dat dit een wondermiddel is om de problemen van het lokaal bestuur en de lokale politiek te verhelpen.

Er zitten beperkingen in de methode en de uitvoering van dit onderzoek. Een van de belangrijkste is dat er enkel interviews zijn gehouden. Er is dus geen kwantitatieve data gebruikt om de hypothesen te testen. Opiniepeilingen zouden bijvoorbeeld een beter beeld kunnen geven van de interesse en kennis van burgers in de onderhandelingen. Daarnaast is het moeilijk om resultaten van dit onderzoek te generaliseren. Slechts vier gemeenten zijn onderzocht, waardoor niets gezegd kan worden over de effecten van openbare toegang tot de onderhandelingen in alle Nederlandse gemeenten. Daarnaast is er geen gemeente onderzocht die alles achter gesloten deuren heeft gehouden. Er is dus geen vergelijking gemaakt met andere gemeenten, enkel met eerdere onderhandelingsperioden.

Ook de manier van interviewen speelde mee. Door 18 interviews verspreid over 4 gemeenten te houden, een breed beeld is geschetst. Er is gekozen om meer interviews te doen die minder diep op de specifieke kern ingingen in plaats van minder maar diepere

interviews te houden. Door het aantal zijn de interviews vrijwel allemaal telefonisch afgenomen. Hierdoor was het niet mogelijk de interviewruimte te bepalen, en kon ook niet gegarandeerd worden dat er anderen in de kamer bij de geïnterviewden waren die de antwoorden konden beïnvloeden. Dit zou invloed kunnen hebben op de gedane uitspraken. Echter heeft maar een van de achttien respondenten expliciet aangegeven dat de uitspraken met naam geciteerd mogen worden, wat aangeeft dat de respondenten het aandurfdan om tijdens de interviews controversiële uitspraken te doen.

Deze nadelen diskwalificeren de exploratieve aard van het onderzoek niet. Juist de beperkingen genereren een aantal vragen, waar vervolgonderzoek antwoord op zou kunnen geven. Zo blijkt dat veel respondenten denken dat de oppositie informatie uit de openbare onderhandelingen op een later moment zal gebruiken om de coalitie ten val te brengen. Het zou daarom zeer boeiend zijn om te onderzoeken of open toegankelijkheid van de onderhandelingen leidt tot een meer frequente val van de coalitie. Ook heeft dit onderzoek enkel de perceptie van de politici op de kloof tussen burger en politiek meegenomen.

Daarnaast is interesse van burgers in dit onderzoek bepaald aan de hand van de antwoorden van de betrokken politici. Boeiend zou zijn om te kijken in hoeverre deze kloof op dezelfde manier wordt ervaren door de burgers en of zij door het open toegankelijk maken van de onderhandelingen een beter beeld krijgen van de politiek. Door *surveys* te houden ten tijde van later komende onderhandelingen is het wellicht mogelijk een beter beeld te schetsen van hoe burgers het onderhandelingsproces ervaren. Uiteindelijk heeft dit onderzoek een begin gemaakt in de verkenning van openbare onderhandelingen in de lokale politiek, en bieden de uitkomsten perspectieven voor meer onderzoek.

Referenties

- Aalberts, Chris. 2012. *Achter de PVV: Waarom burgers op Geert Wilders stemmen*. Delft: Eburon.
- Ball, Carolyn. 2009. What is transparency? *Public Integrity* 11(4), 293-307.
- Boogers, Marcel en Julien van Ostaaijen. 2011. Lokale kiezers, lokale keuzes? Onderzoek naar de achtergronden en de betekenis van het stemgedrag bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2010. *Bestuurswetenschappen* 6: 35-54.
- Curtin, Deidre, en Albert Jacob Meijer. 2006. Does transparency strengthen legitimacy? *Information Polity* 11: 109-122.
- De Ceuninck, Koenraad, Ellen Ollslagers, Herwig Reynaert, Kristof Steyvers, en Tony Valcke. 2013. "Politics is a Card Game." In *As Ever, in Between Elections*, ed. Wim Vermeersch. Gent: Gerrit Kreveld Foundation, 10-19.
- De Cremer, David en Jeroen Stouten. 2003. When Do People Find Cooperation Most Justified? The Effects of Trust and Self-Other Merging in Social Dilemmas. *Social Justice Research* 16(1): 41-52.
- Gilboa, Eytan. 2000. Media Coverage of International Negotiation: A Taxonomy of Levels and Effects. *International Negotiation* 5, 543-568.
- Grimmelikhuijsen, Stephan en Albert Meijer. 2012. The Effects of Transparency on the Perceived Trustworthiness of a Government Organization: Evidence from an Online Experiment. *Journal of Public Administration Research and Theory*, mus048.
- Grimmelikhuijsen, Stephan, Gregory Porumbescu, Boram Hong, en Tobin Im. 2013. The effect of Transparency on Trust in Government: A Cross-National Comparative Experiment. *Public Administration Review* 73(4): 575-586.
- Kampen, Jarl, Steven Van de Walle, en Geert Bouckaert. 2006. Assessing the Relation between Satisfaction with Public Service Delivery and Trust in Government: The Impact of Predisposition of Citizens toward Government on the Evaluations of IT Performance. *Public Performance and Management Review* 29(4): 387-404.
- Landman, Lammert, Quint Kik, Liesbeth Hermans, en Niek Hietbrink. 2015. *Gelukkig zijn hier geen journalisten*. Den Haag: Het stimuleringsfonds voor de Journalistiek.
- Leerink, Gert-Jan, Alard Beck, en Paul Depla. 2016. Dertien Tips voor Coalitieonderhandelingen. http://www.lokaalbestuur.nl/lokaal_bestuur/artikel/t/dertien_tips_voor_de_coalitieonderhandelingen/bron/lokaalbestuur/uitgave/89 (Februari 2, 2016).
- Lemaire, Basile. 2014. De afnemende legitimiteit van het gemeentebestuur. Binnenlands bestuur. <http://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/opinie/columns/de-afnemende-legitimiteit-van-het-gemeentebestuur.9275501.lynkx> (Mei 14, 2016).
- Mulder, Anne. 2010. *Gekozen! En Nu...?: Een praktische gids voor gemeenteraadsleden*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Overeem, Patrick. 2013. Macht en moraal van het compromis. *Christen Democratische Verkenningen* 3: 137-143.
- Scholtes, Erna. 2012. *Transparantie, icoon van een dolende overheid*. Textera, Den Haag.
- Van de Bovenkamp, Hester en Hans Vollaard. 2015. De democratische vertegenwoordiging van cliënten en patiënten bij de decentralisaties. *Beleid en Maatschappij* 42(2): 102-121.

- Van Praag, Philip, Kees Brants, en Claes de Vreese. 2010. "Het Wantrouwen Tussen Politici en Journalisten." *Bestuurskunde* 19:651-69.
- Van Thijn, Ed. 1978. *Dagboek van een onderhandelaar*. Amsterdam: Van Gennep.
- Voermans, Wim, Geerten Boogaard, en Jerfi Uzman. Rekenkamercommissie Leiden. 2014. *Samen Leiden Geëvalueerd: Het bestuursakkoord 2010-2014*.
- Wille, Fanny en Kris Deschouwer. 2013. *Over Mensen en Macht: Coalitievorming in Belgische Gemeenten*. Brussel: ASP.